

Interlingvistikaj Kajeroj

Articles

Jan 05 2012

Europa Multilingue?*

*Multilingua Eŭropo?**

Davide Astori

Tradukis Renato Corsetti

*Il presente contributo nasce come rielaborazione di Astori (2010), cui si rimanda per ulteriori approfondimenti e maggiori esemplificazioni argomentative.

**Ĉi tiu kontribuo naskiĝas unue kiel reverko de Astori (2010), al kiu ni resendas por kromaj pli profundaj scioj kaj por pliaj argumentaj ekzemploj.

1 Quale europa? / Kia Eŭropo?

Dopo la Seconda Guerra mondiale, la necessità di una 'pace perpetua', sulla scorta dell'imperativo categorico kantiano contenuto in *Zum ewigen Frieden*, stimola la riflessione su una 'Comunità europea': un lungo percorso – dalla fondazione della CEE nel 1952 all'ultimo allargamento nel 2007 – condurrà la nascente realtà politica a sfide contributi insieme storico-sociali e linguistiche sempre nuove. Cosa sia l'Europa è questione complessa: superpotenza mondiale, federazione di Stati sovrani, o solo ancora un accordo per una politica estera comune? Rifkin (2004) sottolinea questi tratti fondanti: 'community relationships'; 'sustainable development'; 'universal human rights'; 'nature's rights'; mentre i Trattati cercano di rendere sempre più concreta una realtà che è a oggi più fortemente politica.

Il motto dell'EU vuole significare il fatto che, tramite l'Unione, gli Europei sono uniti in un lavoro comunitario in favore della pace e del benessere del continente, e che le molte differenti culture, tradizioni e lingue presenti in Europa sono un valore aggiunto per il continente.

2 politiche linguistiche Europee / Eŭropaj lingvaj politikoj

L'art. 22 (*Cultural, religious and linguistic diversity*) della *EU Charter of Fundamental Rights*, adottata nel 2000, richiede all'UE di rispettare la diversità linguistica («*The Union shall respect cultural, religious and linguistic diversity*»), e l'art. 21.1 proibisce la discriminazione basata sulla lingua («*Any discrimination based on any ground such as sex, race, colour, ethnic or social origin, genetic features, language, religion or belief, political or any other opinion, membership of a national minority, property, birth, disability, age or sexual orientation shall be prohibited*»)¹. Accanto al rispetto per l'individuo, l'apertura alla multiculturalità, la tolleranza, il rispetto per la diversità linguistica sono valori essenziali dell'essere europeo. In seguito al Trattato di Lisbona (il testo è reperibile

Post la Dua Mondmilito la bezono pri 'eterna paco', laŭ la absoluta ordono de Kant en *Zum ewigen Frieden*, instigas meditado pri 'Eŭropa komunumo': longa vojaĝo – de la fondo de EEK en 1952 ĝis la lasta larĝigo en 2007 – ĝi kondukos la naskiĝantan politikan realon al ĉiam novaj defioj kaj kontribuoj samtempe historiaj-socialaj kaj lingvaj. Kio estas Eŭropo estas malsimpla demando: ĉu monda superpotenco, federaĵo de suverenaj ŝtatoj, aŭ nur interkonsento pri komuna eksterlanda politiko? Rifkin (2004) substrekas ĉi tiujn fondajn elementojn: 'rilatoj en la komunumo'; 'evoluo daŭropova'; 'homaj rajtoj universalaj'; 'naturaj rajtoj'; dum la Interkonsentoj klopodas igi ĉiam pli konkreta realaĵon, kiu hodiaŭ estas pli forte politika.

La devizo de la Unio volas aludi al la fakto, ke pere de la Unio, eŭropanoj unuiĝis en komunuma laboro favore al paco kaj al la bonstato de la kontinento, kaj ke la multaj malsamaj kulturoj, tradicioj kaj lingvoj ĉeestaj en Eŭropo estas aldonata valoro por la kontinento.

La artikolo 22 (Kultura, religia kaj lingva malsameco) de la *Ĉarto pri Fundamentaj Rajtoj de EU*, alprenita en la jaro 2000, petas EU-on respekti la lingvan malsamecon (*The Union shall respect cultural, religious and linguistic diversity*), kaj la artikolo 21.1 malpermesas diskriminacion bazitan je lingvo («*Any discrimination based on any ground such as sex, race, colour, ethnic or social origin, genetic features, language, religion or belief, political or any other opinion, membership of a national minority, property, birth, disability, age or sexual orientation shall be prohibited*»)². Apud la respekto por la individuo, la malfermiteco al mult-kultureco, toleremo, respekto por la lingva malsameco estas esencaj valoroj de eŭropeco. Sekve de la Interkonsento de Lisbono (la tek-

on line: http://europa.eu/lisbon_treaty/full_text/index_en.htm), sottoscritto dagli stati membri nel dicembre 2007, l'EU si impegna a rispettare la sua ricca diversità culturale e linguistica, garantendo che l'eredità culturale europea sia salvaguardata e accresciuta.

Una tale, utopica, situazione vive il paradosso fra un'uguaglianza *de jure* e un pragmatismo *de facto*, cadendo nella contrapposizione fra lingue ufficiali e lingue di lavoro³. Accanto alle lingue ufficiali, l'Europa registra una situazione molto più variegata: segmenti della popolazione del continente parlano lingue regionali minoritarie, di comunità e lingue protette⁴. Questa situazione potrebbe creare – come leggibile nella pagina ufficiale dell'Unione – «not a 'melting pot' that reduces difference, but a place where diversity can be celebrated as an asset», come bene emerge, ad es., dalle cosiddette *Mannheim-Florence Recommendations*, documento relativo alla politica linguistica europea edito dalla European Federation of National Institutions for Language (EFNIL), fondata a Stoccolma nel 2003 al fine di raccogliere in sinergia accademie che proteggano e regolino le lingue sull'intero territorio europeo⁵.

sto estas trovebla rete ĉe: http://europa.eu/lisbon_treaty/full_text/index_en.htm), subskribita de la membraj ŝtatoj en decembro 2007, EU devigas sin respekti sian riĉan diversecon kulturan kaj lingvan, kaj ĝi garantias, ke la kultura heredaĵo eŭropa estu savgardita kaj pliigita.

Tia utopia situacio estas submetita al la paradokso inter jura egaleco kaj fakta praktikismo⁶. Apud la oficialaj lingvoj Eŭropo posedas situacion tre pli varian: partoj de la loĝantaro de la kontinento parolas regionajn malplimultajn lingvojn, komunumajn lingvojn kaj protektatajn lingvojn⁷. Ĉi tiu situacio povus krei – kiel oni povas legi en la oficiala paĝo de la Unio – «not a 'melting pot' that reduces difference, but a place where diversity can be celebrated as an asset», kiel tre bone evidentas, ekzemple, en la tiel nomataj *Mannheim-Florence Recommendations*. Temas pri dokumento rilata al la eŭropa lingva politiko eldonita de *European Federation of National Institutions for Language (EFNIL)*, fondita en Stokholmo en la jaro 2003 cele al kolektado por kunlaborado de la akademioj, kiuj protektas kaj reguligas la lingvojn en la tuta eŭropa teritorio⁸.

2.1 Traduzione / Traduko

Quante combinazioni siano possibili fra le lingue ufficiali dell'Unione è ben mostrato da Phillipson (2009, p.115): francese, italiano, tedesco, olandese, greco, portoghese, spagnolo, danese, inglese, finlandese, svedese – che sono undici – insieme alle altre dieci del quinto allargamento, il che vuol dire: $(21 \times 20) = 420$. E ciò significa denaro: i costi di una tale Babele sono come da Tabella 1 (riadattamento da Gazzola (2006, p.400)).

Kiom da kombinoj estas eblaj inter la oficialaj lingvoj de la Unio estas io, kion bone montras Phillipson (2009, p.115): franca, itala, germana, nederlanda, greka, portugala, hispana, dana, angla, finlandia, sveda – kiuj estas dek unu – kune kun la aliaj dek de la kvina larĝigo de la Unio, kio signifas: $(21 \times 20) = 420$. Kaj tio signifas monon: la kostoj de tia Babele estas tiuj de la tabelo 1 (adapto el Gazzola (2006, p.400)).

	Traduzione / Tradukado	Interpretariato / Interpretado	Totale / Sume
Costi (in milioni) / Kostoj (milionoj)	€807	€238	€1,045
% Budget UE / % EU-Buĝeto	0.8	0.2	1
% Spese amministrative / % Administraj kostoj	13	3,8	16,8
Costi-cittadino-anno / Kostoj je civitano-jaro	€1,8	€0,5	€2,3

Tabella 1. Costi di traduzione e interpretariato in UE
Tabelo 1. Kostoj pro tradukoj kaj interpretado in EU

2.1.1. Systran Fra le differenti possibilità di traduzione automatica, «for more than 40 years SYSTRAN products and solutions have been the choice of leading global corporations (Symantec, Cisco, EADS), Internet portals (Yahoo!®, Lycos®, AltaVista™), and public agencies like the US Intelligence Community and the European Commission»: dal sito ufficiale: <http://www.systran.co.uk/>, cui si rimanda per una presentazione più ampia. Utile per capire velocemente e in generale l'argomento trattato, tale sistema non è utilizzabile per molte tipologie di testi, in particolare quelli con valore legale: la proposta del Systran presenta, fra i limiti più grandi, la necessità di un operatore umano, che controlli la qualità del risultato (è dunque un ausilio alla traduzione, non una soluzione).

2.1.2. Il principio "del relais"-pivot. Nel Parlamento europeo, se la lingua utilizzata in un intervento non è fra quelle conosciute dall'interprete, si è obbligati a contattare, "agganciare" quasi, la cabina di un altro, comportando *in primis* il fatto che, se tutti i deputati hanno il diritto di esprimere il loro pensiero nella propria lingua madre, non godono di quello di potere ascoltare gli altri nelle lingue "meno importanti", e ancora che ciò comporta una chiara perdita di tempo ... e di qualità. Se, da un punto di vista teorico, la questione è di quanto possa essere iniqua una traduzione asimmetrica, il problema vero è il rischio doppio di una doppia traduzione.

2.1.1. Systran Inter la malsamaj eblecoj pri aŭtomata tradukado "for more than 40 years SYSTRAN products and solutions have been the choice of leading global corporations (Symantec, Cisco, EADS), Internet portals (Yahoo!®, Lycos®, AltaVista™), and public agencies like the US Intelligence Community and the European Commission": el la oficiala paĝaro: <http://www.systran.co.uk/>, al kiu oni resendas por pli vasta prezentado. Utila por kompreni rapide kaj ĝenerale pri kio temas, tiu sistemo ne estas utiligebla por multaj specoj de tekstoj, tute aparte por tiuj kun leĝa valoro: la propono de Systran prezentas inter la plej grandaj limoj la bezonon pri homa aganto, kiu kontrolas la kvaliton de la rezulto (ĝi, do, estas helpo por la tradukado, ne solvo).

2.1.2. La principio de la pivoto. En la Eŭropa Parlamento, se la lingvo utiligata en difinita interveno ne estas inter tiuj, kiujn la interpretisto konas, oni estas devigata kunligiĝi kun la tradukbudon de alia interpretisto. Tio kuntrenas unue la fakton, ke, eĉ se ĉiuj parlamentanoj havas la rajton esprimi sian penson en sia gepatra lingvo, ili ne havas la rajton povi aŭskulti aliajn en la "malpli gravaj lingvoj", sed krome tio kuntrenas klaran tempoperdon... kaj kvalitoperdon. Je la teoria vidpunkto temas pri la maljusteco de malsimetria tradukado sed la vera problemo kuŝas en la duobla danĝero de duobla traduko.

3 Un paese, una lingua? / Ĉu unu lando, unu lingvo?

L'UE ha i suoi simboli: la bandiera, l'inno, il motto, la giornata celebrativa (il 9 maggio, giorno della "Dichiarazione Schuman"). Da un punto di vista culturale, i suoi valori storici e culturali si armonizzeranno. Ma, per esistere realmente come

La Eŭropa Unio havas siajn simbolojn: la flagon, la himnon, la devizon, la jaran datrevenon (la 9-a de majo, tago de la "Deklaro Schumann"). El kultura vidpunkto, ĝi certe kreas siajn valorojn historiajn kaj kulturajn. Sed, por ekzisti reale kiel poli-

realità politica, l'Unione presenta ulteriori necessità, fra cui, almeno, una lingua comune. Il problema è quale. Di seguito si presentano alcune proposte.

tika realaĵo, la Unio prezentas kromajn bezonojn inter kiuj, almenaŭ estas tiu de komuna lingvo. La problemo estas: kiu lingvo? Ĉi-sekve ni prezentas kelkajn proponojn.

1. Inglese/i / La angla/La anglaj

L'inglese è, oggi, senza dubbio la lingua veicolare *par excellence* (v. almeno Crystal (1997) fra le voci principali del dibattito a riguardo): da un lato però tale evidenza si scontra quantomeno con la critica di chi si preoccupa dell'omologazione e della sparizione delle lingue⁹, mentre dall'altro soffre di un processo insieme di semplificazione, regionalizzazione e imbarbarimento.

3.1.1. Basic English Già prima della Seconda Guerra Mondiale si andava diffondendo l'idea dell'inglese come lingua internazionale per il continente, insieme alla consapevolezza della difficoltà di apprendimento di uno *standard* alto. Si giunse così al progetto di offrire una variante semplificata della lingua, una sorta di 'international base English'.

Nel 1931, Charles Kay Ogden, sulla scorta dello slogan di Henry Ford «Make everybody speak English» e con l'appoggio iniziale di Winston Churchill, inventò e pubblicizzò i criteri di un 'Basic English,' insieme acronimo e gioco di parole per 'British American Scientific Industrial Commercial' English, un progetto di lingua ausiliaria internazionale di 850 parole di base divise in tre categorie ('things', 'qualities' e 'operators'), a creare un sistema che soddisfacesse le diverse necessità del vivere quotidiano¹¹.

Come risultato di un lungo processo di riflessione (da *The meaning of meaning*, (Ogden, 1923)), che discuteva i principi della comprensione e della funzione del linguaggio, fino all'edizione di *Psyche*, rivista internazionale di psicologia che egli utilizzò come veicolo per diffondere le ricerche sui problemi della 'lingua interna-

La angla estas, nuntempe, sen dubo la interkomunika lingvo ĉefa (vidu almenaŭ Crystal (1997) inter la ĉefaj voĉoj de la ĉi-tema debato): unuflanke, tamen, ĉi tiu evidentaĵo batas kontraŭ la kritiko de tiuj, kiuj zorgas pri la samiĝo kaj pri la malapero de la lingvoj¹⁰, dum aliflanke ĝi suferas pro procedo samtempe de simpligo, regionigo kaj barbariĝo.

3.1.1. Basic English Jam antaŭ la dua Mondmilito disvastiĝadis la ideo de la angla kiel internacia lingvo por la kontinento samtempe kun la konscio pri la malfacilaĵo lerni ĝin je alta nivelo. Oni alvenis, tiel, al la projekto liveri simpligitan variaĵon de tiu lingvo, speco de 'international base English'.

En la jaro 1931, Charles Kay Ogden, laŭ la slogana frazo de Henry Ford 'Make everybody speak English' kaj kun la komenca subteno de Winston Churchill, inventis kaj disvastigis la gvidliniojn de 'Basic English,' samtempe mallongigo kaj vortludo por 'British American Scientific Industrial Commercial' English, projekto de internacia helpa lingvo de 850 bazaj vortoj dividitaj en tri klasoj ('things/aĵoj', 'qualities/ecoĵ' kaj 'operators/agantoĵ'), por krei sistemon, kiu kontentigus la malsamajn bezonojn de la ĉiutaga vivo¹².

Kiel rezulto de longa procedo de ripensado (de *The meaning of meaning*, (Ogden, 1923)), kiu diskutis pri la principoj de komprenado kaj de la funkcio de lingvo, ĝis la eldono de *Psyche*, internacia revuo pri psikologio, kiun li utiligis kiel veturilon por disvastigi la esplorojn pri la problemoj de la 'internacia lingvo'), 'Basic

zionale'), il 'Basic English' presentava un approccio basato sulla pianificazione lessicale, in cui ogni concetto poteva essere espresso con circonlocuzioni: 'to descend' diventa 'to come down/to go down', 'to wander' 'to go from place to place without aim'.

3.1.2. Simple English Un'altra proposta di inglese come *lingua franca* è il 'Simple English', altro tentativo di forma semplificata con l'intento di rendere più comprensibile il contenuto per coloro che abbiano meno familiarità con la lingua, utilizzando soltanto parole basilari. Il 'Simple English' ha raggiunto la Wikipedia, cui si rimanda direttamente¹³ da cui si trae, nella citazione che segue, con finalità introduttorie, il capoverso iniziale:

[Simple English] follows some of the rules of Basic English, but is not so strict about using only a certain number of words. Simple English is still changing, and does not have only one word list. A good starting point to writing in Simple English is to learn to write using Basic English words. This helps you write with a limited vocabulary. Start with Basic English (BE) 850. Let us say that your readers know the BE 850 words. If your writing sounds strange, or is not clear, use a less common word. The less common word may be in BE 1500 or Voice of America (VOA) Special English.

3.1.3. Globish «Dialecte planétaire du 3e millénaire, solution intégrée aux problèmes de communication internationale» creato dal francese Jean Paul Nerrière¹⁵, è una «basic form of English, to communicate worldwide using only 1.500 words», come presentato nell'Official international Globish site (<http://www.globish.com/>).

3.1.4. Broken English Fra creatività al limite del grottesco e necessità di comunicazione, il 'broken English' è sempre più diffuso e udibile ovunque, dall'occasione turistica alle conferenze di carattere scientifico. Fra le numerosissime possibilità di citazione, si propone la provocazione di Michael Swan, esperto di didattica dell'inglese.

English' prezentis aliron bazita je la lek-sika planado, en kiu ĉiu koncepto povis esti esprimata per ĉirkaŭparoloj: 'to descend' iĝas 'to come down/to go down', 'to wander' 'to go from place to place without aim'.

3.1.2. Simple English 'Alia' propono de la angla kiel *lingua franca* estas la 'Simple English', alia provo pri simpligita formo kun la celo igi la enhavon pli komprenebla por tiuj malpli konantaj la lingvon per la uzo de nur bazaj vortoj. La 'Simple English' atingis paĝon en Vikipedio, al kiu ni resendas senpere¹⁴, kaj el ĝi ni prenas la sekvan citaĵon kiel enkondukan frazon. Ĝi estas la komenca alineo en Vikipedio:

3.1.3. Globish «Dialecte planétaire du 3e millénaire, solution intégrée aux problèmes de communication internationale» kreita de la franco Jean Paul Nerrière¹⁶, estas «basic form of English, to communicate worldwide using only 1.500 words», kiel oni prezentas ĝin en la Official international Globish site (<http://www.globish.com/>).

3.1.4. Broken English Inter kreemo limanta kun grotesko kaj bezono komuniki la 'broken English' estas ĉiam pli disvastiĝinta kaj aŭdebla ĉie, en turisma okazaĵo kaj en konferenco kun scienca karaktero. Inter la multegaj eblaĵoj citi, ni proponas la provokon de Michael Swan, fakulo pri instruado de la angla.

I Can Make Myself Understood

Haloo, taxi.
Airport, please.
I sunny time.
I like your urb.
Here for congress.
Academic intercourse.
Are you sposed, taximan?
I sposed, have three dwarfs.
Residual in Roma.
For my work
I insane the students.
I insane to a degree.
There Are Many
Complications.

3.2 Latino / La latina

La lingua di Cicerone non ha mai cessato di essere utilizzata, e non solo dalle istituzioni ecclesiastiche, fino alla contemporaneità: basti l'emblematica traduzione di Harry Potter (Rowling, 2003). Astori (1995), manuale di latino vivo, si è guadagnato, con la sua provocazione culturale, recensioni persino in America (*The Washington Post* and *The Los Angeles Times*), dove le lingue classiche stanno vivendo oggi un grande *revival*. Fra le molte cose da dire, imprescindibile almeno ricordare il fatto che la presidenza finlandese ha inserito, fra le pagine web dell'UE, anche il latino. Per approfondire le diverse occasioni d'uso della lingua nella quotidianità, v. le pagine della Wikipedia (Vicipaedia) in *lingua latina*: http://la.wikipedia.org/wiki/Pagina_prima.

La lingvo de Cicerono neniam ĉesis esti uzata, kaj ne nur en ekleziaj instancoj ĝis la nuntempo: sufiĉu ekzemple la traduko de Harry Potter (Rowling, 2003). Astori (1995), manlibro pri vivanta latina lingvo, gajnis, per sia provoka kultura ago recenzojn eĉ en Usono (*The Washington Post* kaj *The Los Angeles Times*), kie la klasikaj lingvoj vivas nuntempe grandan reviviĝon. Inter la multaj aferoj dirindaj estas neforgeseble memoriĝi almenaŭ la fakton, ke la finlanda prezidantejo enmetis en la retajn paĝojn de la Eŭropa Unio, ankaŭ la latinan. Por pli profunde rigardi la multajn uz-okazojn de tiu lingvo en la ĉiutaga vivo, vidu la paĝojn de Vikipedio (Vicipaedia) en *lingua latina*: http://la.wikipedia.org/wiki/Pagina_prima.

3.3 Europanto / Europanto

Que would happen if, wenn Du open your computero, finde eine message in esta lingua? No est Englando, no est Germano, no est Espano, no est Franzo, no est keine known lingua aber Du understande! Wat happen zo! Habe your computero eine virus caught? Habe Du sudden BSE gedevolved? No, Du esse lezendo la neue europese lingua: de Europanto! Europanto ist uno melangio van de meer importantes Europese linguas mit also eine poquito van andere europese linguas, sommige Latinus, sommige old grec.

Così suona l'Europanto, la 'creatura' nata – mentre lavorava, nel 1996, come traduttore per lo European Council of Ministers – dal genio di Diego Marani, autore di numerosi articoli, racconti brevi e romanzi nella sua "lingua", fine e apprezzato saggista e novellista dalla sua prima produzione in europanto (Marani, 1999) al più recente romanzo *Nuova grammatica finlandese*, tradotto in molte lingue e premiato con il Grinzane-Cavour¹⁷.

Tiel aŭdeblas Europanto, la 'kreaĵo' naskiĝinta – dum ĝia aŭtoro laboris, en 1996, kiel tradukisto por la Eŭropa Ministra Konsilantaro – de la genio de Diego Marani, aŭtoro de multaj artikoloj, mallongaj rakontoj kaj romanoj en sia "lingvo", eleganta kaj ŝatata eseisto kaj novelisto ek de la unua produktado en Europanto (en 1999) ĝis la plej proksima romano *Nuova grammatica finlandese* (Nova finlanda grammatiko), tradukita al pluraj lingvoj kaj premiita per la premio Grinzane-Cavour¹⁸.

4 Quale (possibile) futuro? / Kia (ebla) estonta tempo?

Su richiesta dello *Haut Conseil de l'Évaluation de l'École* di analizzare la situazione e i costi delle politiche linguistiche contemporanee, François Grin¹⁹ ha prodotto, nel 2005, il documento *L'enseignement des langues étrangères comme politique publique*²⁰, dove illustra tre scenari possibili, come descritti nella tabella 2:

Laŭ peto de la *Haut Conseil de l'Évaluation de l'École* analizi la situacion kaj la kostojn de la nuntempaj lingvaj politikoj, François Grin²¹ produktis en 2005 la dokumenton *L'enseignement des langues étrangères comme politique publique*²², kie li klarigas la tri eblajn scenarojn, kiel li priskribas ilin en la tabelo 2:

Scénario et environnement linguistique	Caractéristiques générales	Langues étrangères à enseigner
Scénario «tout-à-l'anglais»	Communication interlinguistique essentiellement en anglais; inégalités en faveur des locuteurs natifs de cette langue; risques accrus d'érosion à terme de la diversité linguistique et culturelle	1e LE: anglais 2e LE: toute autre langue
Scénario «plurilinguisme»	Communication interlinguistique en diverses langues européennes, gravitant vers un petit nombre de « grandes » langues, notamment les trois langues privilégiées par hypothèse (anglais-français-allemand); diversité linguistique et culturelle plus affirmée, mais risque d'instabilité entraînant la nécessité de mesures ciblées pour favoriser les contextes communicationnels en langues non-dominantes, particulièrement en langues autres que l'anglais	1e LE (pour la France): anglais au allemand * 2e LE (pour la France): n'importe laquelle * Rem. 1: L'une des deux LE devrait être une langue latine Rem. 2: Dans le cadre de cet enseignement, développer la compétence réceptive dans les autres langues latines
Scénario «Espéranto»	Communication interlinguistique essentiellement en espéranto; égalité quasi complète entre locuteurs quelle que soit leur langue maternelle	1e LE: Espéranto 2e LE: n'importe laquelle

* Pour les pays dont les résidents n'ont en majorité ni l'anglais, ni le français ni l'allemand comme langue maternelle, la première et la deuxième langue étrangère enseignées devraient, pour as-

surer que le scénario 2 assure l'intercompréhension au même titre que les deux autres scénarios, provenir du trio anglais-français-allemand.

Tabella 2. Gli scenari linguistici di Grin (2005)
Tabelo 2. La lingvaj scenaroj de Grin (2005)

Le conclusioni²³ sono così riassumibili:

- Le prevenzioni contro l'Esperanto rendono lo scenario 3 (paradossalmente il più auspicabile) almeno a oggi impraticabile.
- A medio/lungo termine sarebbe dunque da preferire lo scenario 2 (plurilinguismo): anche se non è il quello preferibile, la riduzione degli ingiusti benefici per i Paesi anglofoni è comunque considerevole.
- Lo scenario 2 presenta rischi di instabilità ed erosione a favore dell'inglese, ciò cosa che costituisce ulteriore argomentazione in favore dello scenario 3.

4.1 Esperanto L'Esperanto è una lingua pianificata nel 1887 da L.L. Zamenhof, che la propose come lingua seconda che permettesse a parlanti nativi di idiomi diversi di comunicare, allo stesso tempo conservando le proprie lingue e identità culturali. L'Esperanto non intende dunque rimpiazzare la lingua di nessuno, ma semplicemente servire come seconda lingua comune. Anche se il numero dei parlanti non è altissimo, ci sono esperantofoni ovunque nel mondo, e si pubblicano in lingua, con regolarità, più di un centinaio di periodici, e migliaia di libri, fra traduzioni e produzione in lingua originale Esperanto. Detta lingua è utilizzata continuamente da una comunità stimata fra i 100.000 e i due milioni di parlanti nell'arco dell'ultimo secolo. Oggi l'Esperanto è in uso nel turismo internazionale, come lingua di corrispondenza e scambio culturale, in convegni e congressi, nella produzione di letteratura originale, nella didattica delle lingue, in trasmissioni radio e televisive. Fra i maggiori motori di ricerca, Google offre la possibilità di un portale in Esperanto. La Wikipedia in *lingvo internacia* raccoglie, a maggio 2009, più di 113.000 articoli.

4.2 Un multilinguismo verticale secondo il modello indiano Gobbo (2004) confida in una situazione di triglossia come mostrato nella tabella 3: un livello locale, dove si possa coltivare qualunque lingua-madre si desi-

La konkludoj²⁴ estas tiel resumeblaj:

- La antaŭjuĝoj kontraŭ Esperanto igas la trian scenaron (paradokse la plej dezirindan) almenaŭ nuntempe ne realigeblan.
- Je meza kaj longa tempo estus do preferinda la scenaron duan (plurlingveco): kvankam ĝi ne estas la preferinda. La malpliigo de la maljustaj avantaĝoj por la anglalingvaj landoj estas ĉiuokaze rimarkinda.
- La scenaro dua prezentas riskojn pri nestabileco kaj forcedado favore al la angla, kaj tio konsistigas plian argumenton favore al la scenaro tria.

4.1 Esperanto Esperanto estas planlingvo, planita en 1887 de L.L. Zamenhof, kiu proponis ĝin kiel duan lingvon, kiu permesu al la denaskaj parolantoj de malsamaj lingvoj komuniki, kaj samtempe konservi siajn lingvojn kaj kulturajn identecojn. Esperanto ne deziras, do, anstataŭigi la lingvon de iu ajn, sed simple servi kiel dua komuna lingvo. Kvankam la nombro de la parolantoj ne estas tre alta, estas parolantoj de Esperanto ĉie en la mondo, kaj oni aperigas en ĉi tiu lingvo regule pli ol centon da revuoj kaj milojn da libroj, temas kaj pri tradukoj kaj pri originalaj verkoj en la lingvo Esperanto. Ĉi tiu lingvo estas daŭre utiligata de komunumo taksita inter 100.000 kaj du milionoj de parolantoj dum la tempo-spaco de la lasta jarcento. Hodiaŭ Esperanto estas uzata en la internacia turismo, kiel lingvo por korespondado kaj kulturaj interŝanĝoj, en kunvenoj kaj kongresoj, en la produktado de originala literaturo, en lingvoinstruado, en radiaj kaj televidaj disendoj. Inter la plej grandaj esplor-motoroj Google liveras la eblecon de ret-pordego en Esperanto. Vikipedio en la *lingvo internacia* kolektas, en majo 2009, pli ol 113.000 artikolojn.

4.2 Vertikala multlingveco laŭ la barata modelo Gobbo (2004) fidis je situacio de trilingveco, kiel montras la tabelo 3: loka nivelo, kie oni rajtas evoluigi kiun ajn gepatran lingvon oni deziras evoluigi (regiona, komunuma,

deri (regionale, di comunità, etc.); un piano linguistico ufficiale, dove l'appartenenza alla nazione implica la capacità di padroneggiare (almeno) una lingua ufficiale del paese; un piano linguistico veicolare, dove si rafforza l'uropeizzazione.

ktp.); oficiala lingvonivelo, kie la aparteno al la lando implicas la kapablon mastri (almenaŭ) unu el la oficialaj lingvoj de la lando; lingvanivelo interkomunika, kie la eŭropiĝo iĝas pli forta.

Livello / Nivelo	Principio / Principo	Identità / Identeco
Lingua locale (lingua madre) / Loka lingvo (gepatra lingvo)	personalità / individueco	centrale (il gruppo più proprio) / kerna (tre proprio grupo)
Lingua-e ufficiale-i / Oficiala-j lingvo-j	territorialità / teritorieco	nazionale (paesi membri) / nacia (membraj statoj)
Lingua (Franca) pan-europea / Tut-europa interlingvo	propedeuticità / propedeŭtikeco	europea (cittadinanza UE) / eŭropa (EU-civitaneco)

Tabella 3. Lo schema proposto da Gobbo (2004)
Tabelo 3. Skemo proponita de Gobbo (2004)

5 Lingue e libertà di pensiero / Lingvo kaj penso-libereco

Interessante, e degna di riflessione, è la pagina che segue, vergata dalla penna di Ngũgĩ wa Thiong'o (*Decolonizing the Mind*, 1986), che, per nulla avversa al bell'idioma di Shakespeare, intende – simbolicamente nel presente approccio – con 'English' ogni lingua e cultura che si imponga, come egemonica e imperialista, nei confronti e sopra le altre:

Interesa kaj inda je pripensado estas la sekvanta paĝo, verkita de Ngũgĩ wa Thiong'o (*Decolonizing the Mind*, 1986), kiu tute ne kontraŭas la belan lingvon de Shakespeare, sed komprenas – simbole en ĉi tiu aliro - per la vorto 'English' ĉiun lingvon kaj kulturon, kiu asertas sian gravecon de lingvo hegemonia kaj imperiisma rilate kaj super la aliajn:

How did we arrive at this acceptance of 'the fatalistic logic of the unassailable position of English in our literature,' in our culture and in our politics? [...] How did we, as African writers, come to be so feeble in our claims on other languages, particularly the languages of our colonization? [...]

Berlin of 1884 was affected through the sword and the bullet. But the night of the sword and the bullet was followed by the morning of the chalk and the blackboard. The physical violence of the battlefield was followed by the psychological violence of the classroom. [...] In my view language was the most important vehicle through which that power fascinated and held the soul prisoner. The bullet was the means of the physical subjugation. Language was the means of the spiritual subjugation. Let me illustrate this by drawing upon experiences in my own education, particularly in language and literature.

[...] We spoke Gikuyu (the most widely spoken language in Kenya) in and outside the home. I can vividly recall those evenings of storytelling around the fireside. [...] We children would re-tell the stories the following day to other children who worked in the fields picking the pyrethrum flowers, tea-leaves or coffee beans of our European and African landlords.

The stories, with mostly animals as the main characters, were all told in Gikuyu. [...] We therefore learnt to value words for their meaning and nuances. Language was not just a string of words. It had a suggestive power well beyond the immediate and lexical meaning. Our appreciation of the suggestive magical power of language was reinforced by the games we played with words through riddles, proverbs, transpositions of syllables, or through nonsensical but musically arranged words.

[...] The language of our evening teach-ins, and the language of our immediate and wider community, and the language of our work in the fields were one.

And then I went to school, a colonial school, and this harmony was broken. The language of my education was no longer the language of my culture. [...] It was after the declaration of a state of emergency over Kenya in 1952 (the Mau-Mau anti-colonial rebellion) that all the schools run by patriotic nationalists were taken over by the colonial regime and were placed under District Education Boards chaired by Englishmen. English became the language of my formal education. In Kenya, English became more than a language: it was the language, and all the others had to bow before it in deference.

Thus one of the most humiliating experiences was to be caught speaking Gikuyu in the vicinity of the school. The culprit was given corporal punishment — three to five strokes of the cane on bare buttocks — or was made to carry a metal plate around the neck with inscriptions such as I AM STUPID or I AM A DONKEY. Sometimes the culprits were fined money they could hardly afford. And how did the teachers catch the culprits? A button was initially given to one pupil who was supposed to hand it over to whoever was caught speaking his mother tongue. Whoever had the button at the end of the day would sing who had given it to him and the ensuing process would bring out all the culprits of the day. Thus children were turned into witch-hunters and in the process were taught the lucrative value of being a traitor to one's immediate community.

The attitude to English was the exact opposite: any achievement in spoken or written English was highly rewarded. [In the colonial education system, which advanced by qualifying exams,] nobody could pass the exam who failed the English language paper no matter how brilliantly he had done in the other subjects. [...] English was the official vehicle and the magic formula to colonial elitism.

In primary school I now read simplified Dickens and Stevenson.

[...] I started writing in Gikuyu language in 1977 after seventeen years of involvement in Afro-European literature, in my case Afro-English literature. [...] I believe that my writing in Gikuyu language, a Kenyan language, an African language, is part and parcel of the anti-imperialist struggles of Kenyan and African peoples. In schools and universities our Kenyan languages — that is the languages of the many nationalities which make up Kenya — were associated with negative qualities of backwardness, underdevelopment, humiliation and punishment. [...] I do not want to see Kenyan children growing up in that imperialist-imposed tradition of contempt for the tools of communication developed by their communities and their history. I want them to transcend colonial alienation.

[...] But writing in our languages per se [...] will not itself bring about the renaissance in African cultures if that literature does not carry the content of our people's anti-imperialist struggles to liberate their productive forces from foreign control; the content of the need for unity among the workers and peasants of all the nationalities in their struggle to control the wealth they produce and to free it from internal and external parasites.

Riportiamo, in chiusura, l'eloquente, e sempre attuale, messaggio di Koïchiro Matsuura, Direttore Generale dell'UNESCO, nell'occasione della 'Giornata internazionale della lingua materna' del 21 febbraio 2009:

Ni redonas, ferme, la elokventan kaj daŭre aktualan mesaĝon de Koïchiro Matsuura, Ĝenerala Direktoro de Unesko, okaze de la 'Internacia tago de la gepatra lingvo' de la 21-a de februaro 2009.

As the twelve months devoted to celebrating International Year of Languages have come to an end, this year's International Mother Language Day, marked on 21 February 2009, signals the beginning of a new phase for reflection and assessment.

Ten years after the Day was proclaimed by the General Conference of UNESCO on the proposal of Bangladesh, what conclusions can now be drawn? One point must be made. After laying emphasis on each community's recognition of its own mother tongue, the Day has increasingly drawn the international community's attention to the foundations of linguistic diversity and multilingualism. It has also become clear that languages, which form part of the identity of individuals and peoples, are key

to the Education for All and Millennium Development Goals.

A growing number of increasingly diverse stakeholders in governmental organizations and civil society acknowledge that languages are central to all forms of social, economic and cultural life. Links between multilingual education (involving the mother tongue, national languages and international languages), education for all and the Millennium Development Goals now constitute the pillars of any sustainable-development strategy.

We do indeed hope that tangible results conducive to the use of mother languages and to multilingualism will emerge under the impetus of the communication campaign conducted by UNESCO during International Year of Languages 2008, and that these challenges will continue to be the cornerstone of action taken by governments and development agencies.

In addition to the interest aroused by the Year and the hundreds of language promotion projects launched in 2008, the impact of the International Year of Languages will be assessed in the coming months to gauge the importance of languages to development, peace and social cohesion.

Accordingly, on the tenth International Mother Language Day, I appeal for action to ensure that the many declarations and initiatives announced in 2008 will be followed up by specific sustainable measures.

I hope, in particular, that governments will introduce, in their formal and non-formal education systems and their own administrations, measures designed to secure the harmonious and fruitful coexistence of the languages of each country. We shall thus succeed in preserving and promoting multilingual environments that show due respect for all expressions of cultural diversity.

Facciamo nostra questa speranza.

Ni igu nia ĉi tiun esperon.

Notes / Notoj

¹Dalla base legale della Regulation No 1/1958 all'Art. 21 del Trattato di fondazione dell'Unione, «roles of language policy are promoting and maintaining peace in the EU as a plank of the EU's cohesion, laying on two fundamental principles: *language right* as a human right (citizens have a right to their language) and *equity in communication* (equality of treatment between *peoples and individuals*)». Nel *Treaty Establishing a Constitution for Europe* 2004, III, II-81 è scritto: «Any discrimination based on any ground such as sex, race, colour, ethnic or social origin, genetic features, language, religion or belief, political or any other opinion, membership of a national minority, property, birth, disability, age or sexual orientation shall be prohibited». E ancora: «While committed to integration at European level, the EU promotes the linguistic and cultural diversity of its peoples. It does so by promoting the teaching and learning of their languages, including minority and regional languages. The EU's ambitious goal, set out in a new Action Plan, is that as many of its citizens as possible should speak one – and ideally two – languages in addition to their mother tongue. The European Union as an organisation now works with 20 official languages. This is because, in a democracy, the laws it applies must be understandable to all its citizens. There can be no discrimination, for instance, between the way people in big and small countries are treated. In their dealings with the EU institutions, all citizens have the right to use their own national language – as do their elected representatives in the European Parliament» (from *Europe on the move*, European Commission - Directorate General Press and Communication, manuscript finalised in July 2004: *Many tongues, one family. Languages in the European Union*). E nel Trattato di Amsterdam (art. 2.11): «Every citizen of the Union may write to any of the institutions or bodies referred to in this Article or in Article 4 in one of the languages mentioned in Article 248 and have an answer in the same language».

²E la jura bazo de la Regulation No 1/1958 je la artikolo 21 de la Interkonsento por la fondado de la unio, «roles of language policy are promoting and maintaining peace in the EU as a plank of the EU's cohesion, laying on two fundamental principles: *language right* as a human right (citizens have a right to their language) and *equity in communication* (equality of treatment between *peoples and individuals*)». En la *Treaty Establishing a Constitution for Europe* 2004, III, II-81 legeblas: «Any discrimination based on any ground such as sex, race, colour, ethnic or social origin, genetic features, language, religion or belief, political or any other opinion, membership of a national minority, property, birth, disability, age or sexual orientation shall be prohibited». Kaj ankoraŭ: «While committed to integration at European level, the EU promotes the linguistic and cultural diversity of its peoples. It does so by promoting the teaching and learning of their languages, including minority and regional languages. The EU's ambitious goal, set out in a new Action Plan, is that as many of its citizens as possible should speak one – and ideally two – languages in addition to their mother tongue. The European Union as an organisation now works with 20 official languages. This is because, in a democracy, the laws it applies must be understandable to all its citizens. There can be no discrimination, for instance, between the way people in big and small countries are treated. In their dealings with the EU institutions, all citizens have the right to use their own national language – as do their elected representatives in the European Parliament» (from *Europe on the move*, European Commission - Directorate General Press and Communication, manuscript finalised in July 2004: *Many tongues, one family. Languages in the European Union*). Kaj en la Interkonsento de Amsterdamo (artikolo 2.11): «Every citizen of the Union may write to any of the institutions or bodies referred to in this Article or in Article 4 in one of the languages mentioned in Article 248 and have an answer in the same language.»

³Per una buona illustrazione dello *status quaestionis* v. Gobbo (2007).

⁴L'Euromosaic, da un lato, e la rete Mercator dall'altro, sono la punta di diamante dell'EU in questo settore. Presentazioni ufficiali ai siti:

http://ec.europa.eu/education/languages/languages-of-europe/doc145_en.htm

<http://www.mercator-education.org/news/archive/read-about-mercator-in-23-languages/english>

⁵Le *Recommendations*, disponibili in inglese all'indirizzo <http://www.eurfedling.org/rac/raceng.htm>, suggeriscono che il *curriculum* di formazione in ogni paese membro supporti e tuteli il multilinguismo, e che l'EU favorisca una società multiculturale che implichi il multilinguismo, cosicché ogni cittadino europeo possa essere almeno trilingue.

⁶Por bona klarigo de la stato de la demando vidu Gobbo (2007)

⁷La *Euromosaic*, unuflanke, kaj la reto *Mercator*, aliflanke, estas la plej rafinitaj iloj de EU en ĉi tiu sektoro. Oficialaj perezentoj ĉe la paĝaroj:

http://ec.europa.eu/education/languages/languages-of-europe/doc145_en.htm

<http://www.mercator-education.org/news/archive/read-about-mercator-in-23-languages/english>

⁸La *Recommendations*, legeblaj angle ĉe la adreso <http://www.eurfedling.org/rac/raceng.htm>, sugestas, ke la programo de edukado en ĉiu lando devas subteni kaj protekti multlingvecon, kaj ke EU favoru multkulturan socion, kiu kuntenus multlingvecon, tiel ke ĉiu eŭropa civitano estu minimume trilingva.

⁹Per un approfondimento riportiamo una minima bibliografia relativa al forte dibattito in atto sulle politiche linguistiche in Europa: Ammon (2001), Bourdieu et al. (2001), Calvet (1987), Calvet (1993), Calvet (1996), Calvet (1999), Calvet (2002), De Witte (2004), Fettes (1991), Fidrmuc and Ginsburgh (2004), Gazzola

(2006), Hagège (2000), Phillipson (2003), Piron (1994), Selten (1997), Tsuda (2001), van Els (2001), van Parijs (2004). Come emerge dalla bibliografia indicata, democrazia linguistica significa anche equità economica.

¹⁰Por pliprofundigo ni prezentas minimumam bibliografion rilatantan al la granda debato pri la lingvaj politikoj en Eŭropo: Ammon (2001), Bourdieu et al. (2001), Calvet (1987), Calvet (1993), Calvet (1996), Calvet (1999), Calvet (2002), De Witte (2004), Fettes (1991), Fidrmuc and Ginsburgh (2004), Gazzola (2006), Hagège (2000), Phillipson (2003), Piron (1994), Selten (1997), Tsuda (2001), van Els (2001), van Parijs (2004). Kiel evidentiĝas la indikita bibliografio, lingva demokrateco sigifas ankaŭ ekonomian justecon.

¹¹Per un approfondimento v. i siti: <http://ogden.basic-english.org/basiceng.html>, <http://www.basic-english.org/institute.html>.

¹²Por profundigo, vidu la tt-ejojn: <http://ogden.basic-english.org/basiceng.html>, <http://www.basic-english.org/institute.html>.

¹³La *front page* del "Simple English Wikipedia project" è all'indirizzo: http://simple.wikipedia.org/wiki/Main_Page; per una descrizione più ampia delle finalità del progetto e un'esemplificazione della "simple form" dell'inglese utilizzato: http://simple.wikipedia.org/wiki/Wikipedia:Simple_English_Wikipedia

¹⁴La unua paĝo de "Simple English Wikipedia project" estas ĉe la adreso: http://simple.wikipedia.org/wiki/Main_Page; por pli vasta priskribo de la celoj de la projekto kaj por ekzemploj de la "simple form" de la uzita angla: http://simple.wikipedia.org/wiki/Wikipedia:Simple_English_Wikipedia.

¹⁵Per la genesi e lo sviluppo del progetto, v. l'intervista rilasciata da Nerrière nel 2005 a Elia P. Pekica Pagon, chief editor for the Croatian cultural magazine EPOHA (<http://www.jpn-globish.com/articles.php?lng=fr&pg=171>). Imprescindibili poi Nerrière (2004) e Nerrière (2004).

¹⁶Pri la naskiĝo kaj la evoluo de la projekto, vidu la intervjuon donitan de Nerrière en 2005 al Elia P. Pekica Pagon, ĉefredaktanto de la kroata kultura revuo EPOHA (<http://www.jpn-globish.com/articles.php?lng=fr&pg=171>).

¹⁷Interessante leggere almeno il contributo di Marani dal titolo "EUROPANTO. From productive process to language. Or how to cause international English to implode" (on line: <http://www.europanto.be/gram.en.html>). Per approfondimenti su Europanto ed EU v. Astori (2008) e relativa bibliografia.

¹⁸Interesa estas la legado der almenaŭ la kontribuo de Marani kun la titolo "EUROPANTO. From productive process to language. Or how to cause international English to implode" (on line: <http://www.europanto.be/gram.en.html>). Por pliprofundigoj pri Europanto kaj EU vidu Astori (2008) kaj la tiea bibliografio.

¹⁹Fra i più profondi specialisti di economia e politiche linguistiche, dopo un PhD in Economics all'Università di Ginevra, François Grin ha lavorato per le Università di Montréal e di Washington (Seattle), dal 1998 al 2001 Deputy Director of the European Centre for Minority Issues (ECMI) a Flensburg (Germania); attualmente è Professore di Economics alla School of Translation and Interpretation (ETI) dell'Università di Ginevra e visiting professor all'Università di Lugano, dove insegna 'management of linguistic and cultural diversity'.

²⁰Reperibile on line: http://cisad.adc.education.fr/hcee/documents/rapport_Grin.pdf.

²¹Inter la plej profundaj fakuloj pri ekonomio kaj lingvaj politikoj, post doktoriĝo pri Ekonomio en la Universitato de Genevo, François Grin laboris por la universitatoj de Montréal kaj de Washington (Seattle), de 1998 ĝis 2001 Vic-direktoro de European Centre for Minority Issues (ECMI) en Flensburg (Germanujo); nuntempe estas profesoro pri ekonomio ĉe la School of Translation and Interpretation (ETI) de la universitato de Genevo kaj vizitanta profesoro ĉe la universitato de Lugano, kie li instruas 'management of linguistic and cultural diversity'.

²²Trovebla en la reto: <http://cisad.adc.education.fr/hcee/documents/rapportGrin.pdf>

²³Il testo completo delle *Conclusions générales* recita: «Le constat final peut sembler amer. La politique que recommandait le *Rapport de la Commission du débat national sur l'avenir de l'École* est assurément la plus simple; on a toutefois pu voir, au fil de la présente étude, que d'un point de vue de politique publique, c'est peut-être la plus mauvaise des solutions. Ce n'est pas, et de très loin, la meilleur marché; c'est par ailleurs la plus inéquitable; et elle condamne le français, et avec lui toutes les langues d'Europe sauf l'anglais, à la provincialisation. Certains parleraient même d'inféodation, avec toutes les conséquences géopolitiques et culturelles incalculables que cela comporte. Si une solution aussi peu attrayante est souvent recommandée, c'est sans doute parce qu'elle résulte d'une analyse effectuée à l'intérieur d'un cadre trop restreint. Étant donné qu'en l'absence de coordination, il existe une forte incitation à converger vers l'anglais, il est effectivement tout à fait logique de recommander qu'on l'enseigne et qu'on l'apprenne. Mais cela revient à ignorer toute la dynamique des langues. Celle-ci doit être prise en compte autant pour l'analyse que pour la formulation de recommandations. Le caractère très particulier de la langue, qui en tant qu'outil de communication donne naissance à des réseaux, mais qui est aussi un élément crucial de l'identité individuelle et collective, interdit les solutions simplistes. Il n'est guère surprenant, somme toute, que le fait de ne pas tenir compte (ou pas assez) de cette complexité puisse conduire à des choix inefficaces en termes d'allocation des ressources, injustes en termes de distribution des ressources, dangereux pour la diversité linguistique et culturelle, et très préoccupants en termes géopolitiques, tout en ayant l'apparence trompeuse de l'évidence. Il est donc nécessaire, pour sortir de l'impasse, d'élargir le cadre de la réflexion et de repenser la question de

l'enseignement des langues étrangères avec une logique plus vaste, dans laquelle un plus grand nombre de paramètres puissent être réexaminés. L'une des conséquences les plus importantes d'un tel élargissement est qu'il replace la possibilité d'une coordination entre États au centre de l'élaboration des stratégies. Dès que le cadre est ainsi élargi, le problème change du tout au tout: s'il n'est pas facile, il devient soluble – pour le plus grand bénéfice du contribuable, de la justice sociale, et de la diversité des langues et des cultures».

²⁴La kompleta teksto de la *Conclusions générales* précise diras: «Le constat final peut sembler amer. La politique que recommandait le *Rapport de la Commission du débat national sur l'avenir de l'École* est assurément la plus simple; on a toutefois pu voir, au fil de la présente étude, que d'un point de vue de politique publique, c'est peut-être la plus mauvaise des solutions. Ce n'est pas, et de très loin, la meilleur marché; c'est par ailleurs la plus inéquitable; et elle condamne le français, et avec lui toutes les langues d'Europe sauf l'anglais, à la provincialisation. Certains parleraient même d'inféodation, avec toutes les conséquences géopolitiques et culturelles incalculables que cela comporte. Si une solution aussi peu attrayante est souvent recommandée, c'est sans doute parce qu'elle résulte d'une analyse effectuée à l'intérieur d'un cadre trop restreint. Étant donné qu'en l'absence de coordination, il existe une forte incitation à converger vers l'anglais, il est effectivement tout à fait logique de recommander qu'on l'enseigne et qu'on l'apprenne. Mais cela revient à ignorer toute la dynamique des langues. Celle-ci doit être prise en compte autant pour l'analyse que pour la formulation de recommandations. Le caractère très particulier de la langue, qui en tant qu'outil de communication donne naissance à des réseaux, mais qui est aussi un élément crucial de l'identité individuelle et collective, interdit les solutions simplistes. Il n'est guère surprenant, somme toute, que le fait de ne pas tenir compte (ou pas assez) de cette complexité puisse conduire à des choix inefficaces en termes d'allocation des ressources, injustes en termes de distribution des ressources, dangereux pour la diversité linguistique et culturelle, et très préoccupants en termes géopolitiques, tout en ayant l'apparence trompeuse de l'évidence. Il est donc nécessaire, pour sortir de l'impasse, d'élargir le cadre de la réflexion et de repenser la question de l'enseignement des langues étrangères avec une logique plus vaste, dans laquelle un plus grand nombre de paramètres puissent être réexaminés. L'une des conséquences les plus importantes d'un tel élargissement est qu'il replace la possibilité d'une coordination entre États au centre de l'élaboration des stratégies. Dès que le cadre est ainsi élargi, le problème change du tout au tout: s'il n'est pas facile, il devient soluble – pour le plus grand bénéfice du contribuable, de la justice sociale, et de la diversité des langues et des cultures».

About the author / Pri la aŭtoro

Davide Astori

Email / Retadreso: davide.astori@unipr.it.

Copyright

 2012 Davide Astori. Pubblicato in Italia. Alcuni diritti riservati.

Bibliography / Bibliografio

- Ammon, U. (Ed.) (2001). *The Dominance of English as a Language of Science. Effects on the Non-English Languages and Language Communities*. Berlin – New York: Mouton de Gruyter. 91, 92
- Astori, D. (1995). *Parlo Latino*. Milano: Garzanti Editore. 85
- Astori, D. (2008). Fatta l'europa, bisogna fare gli europei. dell'europano, ossia: quando, per volontà comunicativa, tutto fa brodo... dal 'melting pot' culturale al 'mixing pot' linguistico. *Naukovij visnik* (2), 24–33. 92
- Astori, D. (2010). Multilingual europe? *Journal of Linguistic Studies* (1), 105–128. 79
- Bourdieu, P., A. De Swaan, C. Hagège, and M. Fumaroli (2001). *Quelles langues pour une Europe démocratique?* Number 2. 91, 92
- Calvet, L.-J. (1987). *La guerre des langues et les politiques linguistiques*. Paris: Payot. 91, 92
- Calvet, L.-J. (1993). *L'Europe et ses langues*. Paris: Plon. 91, 92
- Calvet, L.-J. (1996). *Les politiques linguistiques*. Paris: Presses universitaires de France. 91, 92
- Calvet, L.-J. (1999). *Pour une écologie des langues du monde*. Paris: Plon. 91, 92
- Calvet, L.-J. (2002). *Le marché aux langues. Les effets linguistiques de la mondialisation*. Paris: Plon. 91, 92
- Crystal, D. (1997). *English as a Global Language*. Cambridge: Cambridge University Press. 83
- De Witte, B. (2004). Language law of the european union: Protecting or eroding linguistic diversity? In R. C. Smith (Ed.), *Culture and European Union Law*, pp. 205–241. Oxford University Press. 91, 92
- Fettes, M. (1991). Europe's babylon: Towards a single european language? (Online: <http://infoweb.magi.com/~fettes/eurlan.html>). 91, 92
- Fidrmuc, J. and V. Ginsburgh (2004). *Languages in the EU: The Quest for Equality and its Cost*. CPRE Discussion paper series 4795 (Online: <http://www.cepr.org/puibs/dps/DP4795.asp>). 91, 92
- Gazzola, M. (2006). La relazione fra costi economici e costi politici del multilinguismo nell'unione europea. Unpublished doctoral dissertation, Bocconi University, Milan, Italy. 81, 91, 92
- Gobbo, F. (2004). Per una politica linguistica ecologica in europa – aspetti di prognosi linguistica nell'unione europea a venticinque membri. *L'Esperanto* (35(8)), 1–16. 87, 88
- Gobbo, F. (2007). Lingua e artificio. Slides of the lecture within the course of General Linguistics, Prof. Giulio Facchetti, Insubria University, year 2006-07. <http://federicogobbo.wordpress.com/didattica/lingua-e-artificio/>. 91
- Grin, F. (2005). *L'enseignement des langues étrangères comme politique publique*. Paris: l'Haut Conseil de l'évaluation de l'école. 87
- Hagège, C. (2000). *Halte à la mort des langues*. Paris: Odile Jacob. 92
- Marani, D. (1999). *Las adventures des inspector Cabillot*. Paris: Mazarine. 86
- Nerrière, J. P. (2004). *Don't Speak English. Parlez globish!* Paris: Eyrolles. 92
- Ogden, C. K. (1923). *The Meaning of Meaning*. London: Routledge Kegan Paul. 83
- Phillipson, R. (2003). *English-Only Europe? Challenging Language Policy*. New York: Routledge. 92
- Phillipson, R. (2009). *Linguistic Imperialism Continued*. New York-London: Routledge, Taylor Francis Group. 81
- InKoj. Interlingvistikaj Kajeroj* 3:1 (2012), 79–96.

- Piron, C. (1994). *Le défi des langues. Du gâchis au bon sens*. Paris: L'Harmattan. 92
- Rifkin, J. (2004). *The European Dream: How Europe's Vision of the Future Is Quietly Eclipsing the American Dream*. New York: Tarcher/Perguin. 80
- Rowling, J. (2003). *Harius Potter et Philosophi Lapis*. Paris: Bloomsbury Publishing PLC. 85
- Selten, R. (Ed.) (1997). *The Costs of European Linguistic Non Communication*. Roma: Esperanto Radikala Asocio. 92
- Tsuda, Y. (2001). *The Hegemony of English and Strategies for Linguistic Pluralism: Proposing the Ecology of Language Paradigm*. Tokio: PHP. 92
- van Els, T. (2001). The european union, its institutions and its languages: Some language political observations. *Current Issues in Language Planning* (2(4)), 311–360. 92
- van Parijs, P. (2004). L'anglais lingua franca de l'union européenne: impératif de solidarité, injustice distributive, facteur de déclin? *Économie publique* (15(4)), 13–32. 92
- Wallerstein, I. (2001). Quelles langues pour une europe démocratique? *Raisons politiques* (2), 41–64.